

Antalya Kaleiçi’nde Taş Mimarideki Teknik Süreklliliğe İlişkin Bir Gözlem

Burhan VARKIVANÇ*

Antalya, bazlarının izlerini gizlese, bazlarını da halen sergilese de geçmişine ait kültürel varlığının çoğunu yitirmiş kentlerden biridir. Bunda zaman ve deprem gibi doğal unsurlar da etkendir; ancak en büyük etken, kenti kesintisiz yaşam alanı olarak iskan eden ve farklı dinsel inançlarla şekillenen kültürlerdir. Bu süreçte oluşan birçok sosyal kültür kavramının bir sonraki farklı bir kültür tarafından doğal bir şekilde reddedilmesi veya değişime uğratılması, bu kavramların çögünün yok olmasını da beraberinde getirmiştir. Bu kültürler bazı kavramları ise değiştirmek zorunda kalmamışlardır; bunların başında temel bir gereksinim olan barınmaya yönelik yapılışma gelmektedir. Erken Bizans Dönemi’nden günümüze uzanan süreçte cemaatin kapalı mekanlara taşınması dinsel mimaride farklı bir mekan oluşumuna yol açsa da, kullanılabilir her yapı gereken onarımlar yanında yapısal, bezeksel ve içerik değişiklikleri ile yeni kültürün hizmetine girmiştir. Özellikle siyasal ve ekonomik yapı nedeniyle Antik Dönem'in anıtsallığı ve yapı malzemesinin niteliğine genelde ulaşlamamış olsa da, toplumsal ve değiştirilebilir kültür kapsamında olmayan teknik kavamlar, değişmeyen yapı malzemesi ile süregelmiştir.

Antalya'nın yapısal geçmişini tanıtmak artık büyük oranda olası olmasa da, yerleşimin odağı olan Kaleiçi ve yakın civarında yapılan/yapılacak özenli gözlemler ve bilimsel araştırmalar yerleşimin karanlığını kısmen de olsa aydınlatabilecektir.

Bu doğrultuda şekillenen çalışmada, döneminde Kuyu Önü adlı küçük bir meydana yönelik olan, günümüzde ise Kaleiçi Kocatepe Sokak'ta bulunan bir Rum konağına ait cephenin önemli bir ayrıntısı ele alınmıştır. Yapı avlusuna girişi sağlayan cephe yanında girişin solunda yer alan küçük bir mekan konağın korunabilen bölümlerini oluşturmaktadır. Avlu cephesi olması nedeniyle, genelde konut cephelerinde karşılaşılan yapı yazılı bulunmamasına karşın, tarihlenebilen benzeri yapılar ışığında¹ geç 19.-erken 20. yy.'da inşa edilmiş olması olası görülmektedir.

Konak avlusuna giriş, batı cephesindeki oldukça bezeli ve kemerli bir anıtsal kapı ile sağlanmıştır² (Res. 1). Bu kapının sağında avluya açılan iki pencere, solunda ise

* Prof. Dr. Burhan Varkivanç, Akdeniz Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü. 07058 Kampüs-Antalya.
E-posta: varkivanc@akdeniz.edu.tr

İ. Delemen - S. Çokay-Kepçe - A. Özdzibay - Ö. Turak (ed.), EUERGETES. Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu'na 65. Yaş Armağanı / Festschrift für Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu zum 65. Geburtstag (2008) 1206-1216'da yayınlanan bu makale içeriğindeki teknik nedenlerden kaynaklanan eksiklikler giderilerek burada yeniden yayınlanmıştır.

¹ Bkz. aş. dn. 36-38'de anılan yapılar.

² G. P. Pehlivanidis, ATTAΛΕΙΑ ΚΑΙ ATTAΛΕΩΤΕΣ (1989) metinresim 39 üst. Pehlivanidis yapıyı "Kuyu Önü'de terkedilmiş bir konağın girişi. Kapı üstü kemerdeki taş oymalar seyre değerdir. Şimdi gördüğünüz gibi temizleyicisinin

günüümüzde ofis olarak kullanılan kapalı mekana açılan bir kapı ile bir pencere yer almaktadır (Res. 3). Bu mekanın kuzeye bakan cephesinde ise 4 pencere bulunmaktadır (Res. 2). Anitsal kapı ve pencere çerçevelerindeki işçilik yanında yapı malzemesinin niteliği, küçük bir meydana yönelik batı yüzün ana cephe olarak tasarlandığını göstermektedir. Nitelikli kireç taşından inşa edilmiş anitsal kapı dışında, yapının batı cephesi tamamen traverten bloklardan oluşurken, kuzey cephenin çeşitli bölümlerinde tuğlaya da yer verilmiştir. Duvarların oluşumunda Antik Dönem'de sıkça karşılaşılan teknik kullanılmıştır: Taş bloklar duvarın salt dış cephesinde yer alırken, sıvanan iç cephe moloz taş ve tuğlalarдан oluşturulmuşlardır. Yapının pencerelerinde ve kuzeybatı köşesinin alt bölümlerinde izlenen tahribat, yapı bloklarının kenet ve dübeller ile birbirlerine bağlandıklarını göstermektedirler³.

Çerçeve elemanlarının oluşumunda monolith bloklara yer verilmeyen kapı, aynı cephe de bezemeli çerçevelere sahip pencerelere oranla gösterisiz bir taş işçiliği göstermektedir (Res. 3, 4). Yüksekliği 2,55 m. olan kapı açıklığının genişliği 1,16 - 1,18 m. arası değişmektedir⁴. Toplam 1,78 m. uzunluğundaki lento, 0,30 m. yüksekliğindeki 5 parça bloktan oluşmaktadır ve her bir blok farklı uzunluğa sahiptir (Res. 4). Lentonun kapı söyleri üzerine oturan iki uç bloğu üzerinde 0,215 m. genişliğindeki 5 bloktan oluşan, 1,07 m. yüksekliğinde hafif bir sivri kemer yerleştirilmiştir. Kemer bloklarının da tümü farklı uzunluklarda olup, kilit taşı merkezi konumda değildir. Lento üzerinde, kapı açıklığını ortalayan 0,92 m. uzunluğunda, 0,015 m. yüksekliğinde sig bir boşluk bırakılmıştır. Bu boşluk üzerindeki 3 bloğun (yük. 0,235 m.) oluşturduğu taş dizisi merkezi bir kilit taşına sahiptir. Bu dizi üzerinde ise üst kenarları kemerin alt kavşına koşut kesilmiş iki blok (yük. 0,31 m.) yerleştirilmiştir. Tüm bloklar oldukça özenli ve sıkı bir derz çakışması gösterirler⁵.

Benzer işçilikler, kısmen de olsa yapının diğer açıklıklarında da gözlenmektedir. Kapıdan farklı olarak monolith lentoları bulunan batı cephesindeki pencereler aynı kemer ve lento üstü boşluğa sahiptirler. Bu pencerelerin kemer boşluğununda yine iki sıra blok dizisi karşımıza çıkar; ancak, altta iki bloğa yer verilmesi nedeniyle kilit taşı bir sistem içermezler. Daha dar boyutları nedeniyle lento üstü kemer kapıya oranla yüksek tutulmuş, kemer içi bloklar sayısal olarak azaltılmışlardır. Yan cephedeki pencere lentoları ise kapıdaki gibi kilit taşı 3 parça blok ile inşa edilmişlerdir ve bunların üzerinde de sig bir boşluk karşımıza çıkmaktadır. Lento üzerinde ise daha kısa bir monolith blok içerirler. Bu pencerelerin üzerinde kemer yer almamaktadır. Üç parçalı ve kilit taşılı lento, ayrıca cümle kapısında da görülmektedir.

Yukarıdaki kısa tanım, bu yapının, Kaleiçi'nin geleneksel ahşap karkas ya da günümüzdeki betonarme mimarisinden salt malzeme türü açısından uzaklaşmadığını ortaya koymaktadır. Dış cephede kaplama bloklarının, kenedin ve dübelin kullanıldığı yapı duvarları yanında, özellikle her iki cephedeki kapı ve pencerelerin özellikleri göz önüne

(çöpçü) deposu halindedir" şeklinde tanımlar. Çeviriyi kullanımına sunan Suna - İnan Kıraç Vakfı Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Müdürü Sayın Kayhan Dörtlük'e çok teşekkür ederim.

³ Yapıdaki harç kullanımı oldukça kısıtlıdır ve salt tuğla ya da moloz taş malzemenin bağlanması sırasında karşımıza çıkmaktadır.

⁴ 2,55 m. kapı açıklığının özgün yüksekliğidir. Bloklardan oluşan eşliğin dış yarısı, aşınma ve tahribat nedeniyle yakın dönemde moloz taş-cimento harcı karışımı yaklaşık 0,10 m. yükseltilmiştir. Kapı genişliğindeki farklılık ise açıklığın Antik Dönem örneklerinde olduğu gibi (A. Büsing-Kolbe, "Frühe griechische Türen", JdI 93, 1978, 172 vdd.) yukarıya doğru daralmasından kaynaklanmaktadır.

⁵ Derzlerin yıpranan kenarları günümüzde kısmen harç dolgusu içermektedirler.

alındığında⁶, Antik Dönem'in yapı malzemesine bağlı bazı yapısal, bezeksel, teknik ve statik unsurlarının geçtiğimiz yüzyıl başına kadar aktarıldığı görülmektedir.

Kapı üzerindeki oluşum, tüm yapısal elamanları ile bezeksel bir yan da ortaya koymaktadır, ancak izlediğimiz sistemler özde statik bir kaygının ürünüdür. Kapı boşluğu üzerindeki ilk eleman olan lentonun özellikle en zayıf noktası olan merkezine, üzerindeki sıç açılık nedeniyle doğrudan bir basınç aktarılmadığı halde monolith bir lento tercih edilmemiştir. Çok da kalın olmayan lentonun çok parçalı, verev derzli ve kilit taşlı olması, kendi ağırlığıyla dahi kırılma sakıncası taşıyan monolith bir bloğa oranla daha fazla dayanıklıdır. Özellikle en dıştaki kemer vasıtıyla lento dış bloklarına aktarılan yükün iç blokları sıkıştırması ile bu dayanıklılık daha da artmaktadır.

Lento üzerindeki sıç boşluk (yük.: 0,015 m.), yukarıda belirtildiği gibi özellikle kemer içi blokların ağırlığının lento üzerine doğrudan uygulanmasını engellemekte, açılığın en güçlü olduğu yan noktalarda temas ettiği lentoya uygulanan basıncın etkisini azaltmaktadır.

Açılık üzerinde lento ile aynı sistemi gösteren bir blok dizisi yer alır. Dizinin orta bloğunun "kilitlenmiş" olması, tek parçalı bir bloktaki taşlığına ve kendi ağırlığına bağlı olusabilecek kırılma sakıncasını ortadan kaldırmaktadır. Ağırlığa bağlı olası bir kırılma, blok altındaki aralığın kapanarak lento üzerine doğrudan basınç uygulanmasını beraberinde getireceğinden, bu büyük oranda engellenmektedir⁷. Yan blokların kavisli dış derzleri de yükün belirli bir bölümünün sövelere yakın alt bloklara aktarmaktadırlar.

Bu bloklar üzerindeki iki blok, açılığı hemen hemen ortalayan bir noktada birleşirler. Üzerlerinde uygulanan duvar yükünden kemer vasıtısı ile büyük oranda arındırılmışlardır ve salt kendi yüklerini alttaki kilit taşlı sisteme iletirler.

Taşıyıcı sistemin en dışında hafif sivri formda ve 0,215 m. kalınlığındaki kavisli bloklardan oluşan kemer yer alır. Kemer, orijinalde iki katlı olması gereken⁸ yapı duvarlarının kapı açılığı üzerine uygulayacağı basıncı yanlara aktararak, açılık üzerine düşen yükü kendi altındaki elemanların ağırlığı ile sınırlı tutmaktadır.

Sistem teknik ve metrolojik olarak gözlemlendiğinde nitelikli bir işçiliğin uygulanmasına karşın, özenli bir tasarım ürünü olmadığı ortaya çıkmaktadır. Bu durum, sistemin ana elemanları olan lento ve kemerde özellikle kendisini göstermektedir. Her ikisi de uygulanan kilitleme tekniğinin gerektirdiği tek sayıda (burada 5 blok) taş sistemine sahip olmalarına karşın, sistemi oluşturan elemanların farklı boyutlarda olmaları, diğer bir deyişle, kilit

⁶ Formu, bezekleri ve tekniği ile Antik Dönem'e kadar uzanan birçok unsuru barındıran ve başı başına bir araştırma konusu olan anitsal kapı, Y. Mimar Şeyda Güvenç Duran tarafından hazırlanan "Antalya Kaleiçi Geleneksel Mimarisi ve Bu Mimarideki Antik Dönem Unsurları" başlıklı doktora çalışması kapsamında ayrıntılıca incelenmektedir. Kendisinin bu konuda çalışmama izin veren anlayışına teşekkür ederim.

⁷ Taş yapılarda açılık kapatılan sistemlerin dayanıklılığı normal koşullarda yapı zemini, yapı malzemesinin türü ve niteliği, blokların bireleşen yüzlerinin işçiliğindeki özen, teknik bağlayıcılar, taşınan ağırlık vs. ile orantılıdır. Ancak, çeşitli doğal olaylar, özellikle de şiddetli bir deprem çok parçalı bir sistemin daha sakıncalı olabileceği göstermektedir. Bu çalışmada Perge Stadionu'nun doğudaki oturma sıralarını taşıyan galerilerin resmedildiği görüntü (Res. 7) bunu açıkça yansımaktadır. Ayrıca bk.: K. G. von Lanckoroński, Pamphylia ve Pisidia Kentleri I. Pamphylia. Selma Bulgurlu Gün (çev.) (2005) Res. 40 vd. Deprem sonucu bütünlüğü bozulan çok parçalı sistemin elemanları lentoların kırılmasına neden olmuştur. Benzer olgu Cornutus Palaestrası'nın bazı geçeneklerinde de görülmektedir: von Lanckoroński, age. Res. 31 vd.

⁸ Bu cephenin sol yarısında korunan profilli kornişin saçakla sonlanmaması Kaleiçi'ndeki benzer diğer yapılarda görüldüğü gibi iki katlılığa işaret etmektedir. Krş. yapıya komşu olan Hacı Dimitri Triandafiloglou'nun Konağı: Pehlivaniidis, age. metinresim 39 alt.

taşının merkezi konumda olmaması nedeniyle ağırlığın dengeli bir aktarımını sağlayan uygulama sergilememektedirler⁹. Genelde bütünlüğü ve dayanıklılığı tehlikeye sokabilen bu durum, kısıtlı boyutlar, nitelikli derz işçiliği, olası kenet kullanımı ve lento üzeri açıklık sayesinde şimdilik fazla etkili olamamıştır¹⁰. Bunda lento üzeri açıklık üzerinde yer alan 3 taşlı kilit sisteminin eşit boyutta yan bloklara sahip olması da etken olmuştur. Yine de, sağ söylede izlenen ve kırılmalara da yol açan çatlakların nedeni, dengesiz bir yük aktarımı olmalıdır.

Kapalı bir mekanın statik açıdan en zayıf yerleri, doğal olarak açıklıklardır. Bu açıklıkların kapatılması, yapıda kullanılan malzemenin yanı sıra açıklıkları dikey olarak sınırlayan taşıyıcılarının türü ve niteliği¹¹, form ve teknik¹², duvar uzunluğu ve yüksekliği vs. ile ilişkilidir. Yapı malzemesinin ve taşıyıcıların ahşap, kerpiç, moloz taş, tuğla yada blok taş olması, açıklığın kapatılmasında uygun malzeme ve tekniğin kullanılması gerekliliğini beraberinde getirir. Bunda açıklığın genişliği de etkendir. Uzun bir dayanıklılığın, hatta kalıcılığın amaçlandığı blok taş işçiliğine sahip yapıların en uygun ve en sağlam malzemenin kullanılması yanında iyi bir mühendis ve zanaatkarca özenle tasarlanıp uygulanmalarında dahi zaman ve deprem gibi doğal etkenlerin beraberinde getirdiği statik kaygılar ortadan kalkmamıştır. Özellikle kapı ve pencere gibi açıklıklarda hissedilen bu kaygı henüz İ.O. 2. binden itibaren lento üzeri büyük bir açıklık ya da hafifletme sayesinde önlem alınmasını beraberinde getirmiştir¹³. Benzer olgu toprak altı mezar yapılarında da görülür¹⁴.

⁹ Kemerin oluşumdaki teknik özensizlik yine Kaleiçi'nde bulunan Alp Paşa Konağı'nda da görülmektedir. Konak cephesinde yer alan pencerelerde kullanılan kemerler kilit taşı içermemekte (T. Korkut, Antalya Alp Paşa Hotel ve Arkeolojik Buluntular [2005] metinresim 8. 18. 28) ve bu yapısı ile Antik Dönem'de yaygın kullanılan sahte kemerî anımsatmaktadır: Örneğin bkz.: A. Davesne, "La site archéologique de Meydancıkkale", *Varia Anatolica* IV.2, 1990, 20 vd. Res. 22 alt. Bu tekniği Kaleiçi Civelek Sokak'taki bir konut ile Zafer Sokak'ta, Sultan Alaeddin Camii'ne bitişik harabe bir yapının pencerelerinde de görmelik olasıdır.

¹⁰ Geniş açıklıkları aynı teknike kapanan lento bloklarının metal kenet içerebildiklerini gösteren örnekler ele geçmiştir: K. Dornisch, *Die griechischen Bogentore* (1986) 135 dn. 467. Sağlam konumları nedeniyle şimdilik saptanamasa da, bu lento bloklarında da metal kenetlerin kullanılmış olasılık duşı değildir.

¹¹ Genel olarak bkz.: E. Rupp, *Bautechnik im Altertum* (1964); R. Martin, *Manuel d'architecture grecque I. Matériaux et techniques* (1965); A. K. Orlandos, *Les matériaux de construction et la technique architecturale des anciens Grecs I* (1966); W. Müller-Wiener, *Griechisches Bauwesen in der Antike* (1988); A. Davesne, *Opus caementitium. Bautechnik der Römer*⁴ (1993).

¹² Bu konuda genel olarak bkz.: Th. D. Boyd, *The Arch and the Vault in Greek Architecture* (Diss. Indiana University 1976); Dornisch, age.

¹³ Buna ilişkin çok sayıda örn. içinde bkz. *Mykenai-Aslanlı Kapı*: Rupp, age. 15 vd. 54 Res. 83. "Atreus Hazine Binası": Rupp, age. 16; A. W. Lawrence Greek Architecture⁵ (1996) Res. 56 vd. *Alinda*: A. W. McNicoll, Hellenistic Fortifications from the Aegean to the Euphrates (1997) Res. 4 Lev. 14. *Kanytellâ*: S. Durugönül, *Türme und Siedlungen im Rauen Kilikien*, AMS 28 (1998) 78 Res. 54 Lev. 51, 1. *Samothrake*: S. Ehrhardt, Samothrake: Heiligtümer in ihrer Landschaft und Geschichte als Zeugen antiken Geistlifestyles (1985) Res. 48 vd. *Qalp Lauza*: B. Brenk, Spätantike und frühes Christentum, PKG Suppl. I (1977) Res. 228. 231. *Hierapolis*: H. Yıldız, "Pamukkale, Hierapolis Antik Kenti Güney Kapısı", bk.: F. D'andria – F. Silvestrelli (ed.), *Ricerche Archeologiche Turche nella Vale del Lykos* (2000) 193 vdd. Res. 1 vdd. *Aperlai*: H. Hellenkemper - F. Hild, Lykien und Pamphylien. TIB 8 (2004) Res. 21.

¹⁴ Düz örtüye sahip mezarlarda, tümülüs dolgusunun oda örtüsüne yaptığı basinci azaltmak ya da yok etmek amacıyla çatı boşluğu şeklindeki uygulamalarına rastlanır: *Altıntaş, Sarıova*: W. R. Paton, "Sites in East Karia and South Lydia", JHS 20, 1900, 66. 72 Res. 12. *Denizli-Beylerbeyi*: N. Karabay, "Beylerbeyi 1 Nolu Tümülüste", MüzeKKS 5, 1995, 229 vdd. Res. 4 vdd. *Uşak-Selçikler*: Ü. İzmirligil, "Uşak - Selçikler Tümülüsleri", TürkAD 22, 1975, 45 Lev. 8 vdd. *Uşak-İkiztepe*: B. Tezcan, "Ikiztepe Kazısı", VIII. TürkTKB (1976) 391 vdd.; K. Akbıyikoğlu, "1994 Yılı Güre İkiztepe Kazısı", MüzeKKS 6, 1996, 163 vd. Res. 6; İ. Özgen - J. Öztürk, *Heritage Discovered. The Lydian Treasure* (1996) 48 vd. Res. 91 vdd.; H. T. Uçankuş, *Phrygia* (2002) 495.

Kaleiçi konak kapısında izlediğimiz kilit taşlı lento, Hellenistik Dönem ve sonrasında kemer ve tonoz mimarisi ile tüm antik dünyada yaygınlaşan bir lento tekniğini yansıtmaktadır¹⁵. Bölgenin yakın kentleri Aspendos ve Perge'deki¹⁶ (Res. 5-7) çok sayıda lentoda da kullanılan bu teknigin Anadolu'daki en erken ve etkileyici örneği aynı bölge içinde yer alan Sillyon'daki bir Hellenistik Dönem kulesinde¹⁷ (Res. 8) karşımıza çıkmaktadır. Teknigin, blok taş yanında Roma Dönemi'nde tuğla ile uygulanmış örneklerine de rastlamak olasıdır¹⁸.

Sillyon'daki kulede karşılaşmadığımız¹⁹ lento üstü sığ açıklık bazen sadece kilit taşı altı ile sınırlıdır²⁰; ancak, genelde kilit taşının iki yanındaki bloklar altına kadar uzatılmıştır²¹. Bu uygulama, çok parçalar yanında özellikle diğer Pamphylia kentleri Sillyon²², Perge²³ (Res. 5. 7) ve Lyrbe'de²⁴ (Res. 9) olduğu gibi monolith lentolar üzerinde de kendisini göstermektedir²⁵. Açıklığın formu blok dizisinin konumuna göre değişir ve genelde dörtgenlidir; ancak, örneğin Aspendos Tiyatrosu'nun sahne binası dış cephesinde²⁶ sıkça görüldüğü gibi kavisli de olabilmektedir²⁷.

¹⁵ Örn. bkz. *Dura Europos*: Dornisch, age. 79 vdd. Kat.-No: 30 vdd. Res. 10 Lev. 22a. 23b. *Olba-Uzuncaburç*: Boyd, age. 76 Lev. 29, 3; Dornisch, age. 123 Kat.-No: 72 Lev. 16b. *Kala'at Sim'an - Suriye*: Th. Fyfe, Hellenistic Architecture (1965) 125 Res. 36. *Sagalassos*: D. de Bernardi Ferrero, Teatri Classici in Asia Minore IV (1974) 65 Res. 90. *Sariseki Kalesi*: Hellenkemper - Hild, age. 110 Res. 172 vd. Diğer bazı örnekler için bkz. Dornisch, age. 135 dn. 466. *Sergiupolis*: Th. Ulbert, "Refasa-Sergiupolis. Archäologische Forschungen in der nordsyrischen Pilgerstadt", bk.: N. E. Ruprechtsberger (ed.), Syrien. Von den Aposteln zu den Kalifen, Ausstellungskatalog. Linzer Archäologische Forschungen 21 (1993) 114 Res. 4. *Split*: J. B. Ward-Perkins, Roman Imperial Architecture (1994) Res. 311. *Roma*: Ward-Perkins, age. Res. 35.

¹⁶ Bu teknik, özellikle Aspendos Tiyatrosu'nun sahne binasındaki bir çok açıklıkta kullanılmıştır: von Lanckoroński, age. Res. 85. 91 vd. Lev. XXII vdd. Ayrıca bkz. Perge Güney Hamamı: H. Abbasoğlu, Pamphylia Bölgesi Roma Hamamları (Yayınlanmamış Doçentlik Tezi İstanbul 1982) 86 vdd. Lev. 47,2. 53,1.

¹⁷ von Lanckoroński, age. 73 Res. 53; R. Pariben - P. Romanelli, "Studii e ricerche archeologiche nell' Anatolia meridionale", MonAnt 23, 1914, 71 vdd. Res. 10; Boyd, age. 75 vd. Lev. 23. 29; Th. D. Boyd, "The Arch and the Vault in Greek Architecture", AJA 82, 1978, 91 Res. 7; Dornisch, age. 135 Kat.-No 80b Lev. 17; McNicoll, age. 139 Lev. 64; Lawrence, age. 172 Res. 287 vd.

¹⁸ R. Herbig, "Fensterstudien an antiken Wohnbauten in Italien", RM 44, 1929, 239 vd. Res. 50. 67 üst; A. Boëthius - J. B. Ward-Perkins, Etruscan and Roman Architecture (1970) Res. 151. 155. 175; Ward-Perkins, age. Res. 83; P. Gros, L'architecture Romaine 2. Maisons, palais, villas et tombeaux (2001) Res. 274 vd. 457.

¹⁹ Sillyon'daki kilit taşlı lentonun üzerine aynı teknigin uygulandığı ikinci bir blok dizisi doğrudan oturmaktadır. Benzer uygulamayı Aspendos Tiyatrosu sahne binası ve parodoslarındaki bazı kapı lentolarında da görmek olasıdır: von Lanckoroński, age. Lev. XXII vd. XXIV üst.

²⁰ G. Moretti, "Le Rovine di Pednelissos", ASAtene 3, 1921, 100 Res. 46 vd.; D. de Bernardi Ferrero, Teatri Classici in Asia Minore I (1966) 31. 35 Res. 45 vd. 55 (Kibyra); M. Restle, Studien zur frühbyzantinischen Architektur Kappadokiens. TIB 3 (1979) 36 vdd. Res. 46 (Eski Andaval) 57 vdd. Res. 108. 113. 128 vd. (Sivrihisar) 87 Res. 191 (Viranşehir); J. P. Adam, L'architecture militaire Grecque (1982) 135 Res. 171 Fig. 87 (Kydna); Durugönül, age. 14 Res. 2 Lev. 1, 1. 54, 2 (Hançerli).

²¹ Brenk, age. Res. 119 (Alahan Manastırı); Durugönül, age. 35 vd. Res. 19 Lev. 11, 1 (Emirzeli). Ayrıca bkz. aş. dn. 22-27'da anılan kaynaklar.

²² *Hamam*: Abbasoğlu, age. 125 vdd. Lev 94; A. Farrington, The Roman Baths of Lycia (1995) Res. 179.

²³ von Lanckoroński, age. Res. 31 vd. (Cornutus Palaestrası) Res. 40 vd. (Perge-Stadion); J. İnan, "Perge Kazısı 1981 Çalışmaları", TürkAD 26,2, 1983, 1 vdd. Res. 6. 12 (Perge Güney Hamamı).

²⁴ Abbasoğlu, age. 117 vdd. Lev. 85,3 (hamam); J. İnan, Toroslar'da Bir Antik Kent. Lyrbe? - Seleukeia? (1998) Res. 11 vd. 92. 111. Çiz. 6 (agora).

²⁵ Durugönül, age. Lev. 58, 2 (Göçüş) Lev. 15 (Meydan); P. Hofrichter, "Paulus und die Anfänge der Kirche in Syrien", bk.: N. E. Ruprechtsberger (ed.), Syrien. Von den Aposteln zu den Kalifen, Ausstellungskatalog. Linzer Archäologische Forschungen 21 (1993) 20 Res. 7 (Şam); Yıldız, age. Res. 1 vdd. (Hierapolis).

²⁶ von Lanckoroński, age. Lev. XXII vd.; D. de Bernardi Ferrero, Teatri Classici in Asia Minore III (1970) Res. 197 vd.; D. de Bernardi Ferrero, Teatri Classici in Asia Minore IV (1974) Res. 4. 78.

²⁷ Lybe'deki hamam yapısında da bulunan bu düzenleme için ayrıca bkz. Hellenkemper - Hild, age. 889 Res. 409 (Toslak).

Kaleiçi konağı kapısında izlenen önlemler, sistemin dördüncü elemanı olan kemer ile daha da artırılmıştır. Görsel zenginliği de sağlayan bu kemer, daha çok üzerindeki ağırlığı yanlara aktararak içindeki elemanlara uygulanacak basıncı ortadan kaldırmaktadır²⁸. Burada sergilenen sistemin birkaç elemanın bir arada barındıran örneklerle karşılaşilsa da²⁹, 4 farklı yapısal elemanın oluşturduğu bu tür bir aktarım ve taşıma sisteminin tam olmasa da bir benzerini bulmak Aspendos Tiyatrosu'nda bulmak olasıdır³⁰.

Örneklerin de gösterdiği gibi, monolith yada çok parçalı bir lento ile üzerindeki kilit taşılı ikinci bir yatay blok dizisi arasında sığ bir açıklığın bırakılması³¹ Bizans Dönemi içlerine kadar oldukça sık karşılaşılan bir uygulamadır. Yakın bölgede Hellenistik Dönem'e kadar uzanan bu uygulamanın aynısını günümüz Kaleiçi'nin Antik Dönem yapılarında görmek ne yazık ki olası olmasa da, bir benzerinin izi anıt mezar Hıdırlık Kulesi ile en azından Erken Roma Dönemi'ne kadar sürülebilmiştir. Yapının alt katındaki ana mekana girişi sağlayan kapı üzerinde ve bu mekana açılan niş tonozlarının ön yüzünde, lento ve tonoz kilit taşı üzerine uygulanan basıncı ortadan kaldırmak amacıyla altında sığ bir boşluk bırakılan kilit taşılı bir dizi yerleştirilmiştir³² (Res. 10). Günümüzde Kesik Minare olarak adlandırılan ve Roma Dönemi'nde kentin olasılıkla merkezini oluşturmuş alandaki³³ kilisenin iki kapısında izlediğimiz düzenleme, lento üzerinde uygulanacak ağırlığın aynı yöntemle ortadan kaldırılarak sövelere aktarıldığını göstermektedir. Kilisenin güney köşesindeki pastophoriona girişi sağlayan kapı lentosu üzerinde bir boşluk ve 4 bloktan oluşan kilit taşsız kemerli bir sistemle karşılaşmaktadır (Res. 11)³⁴. Hıdırlık Kulesi'ni anımsatan yalınlıktaki uygulamanın kentteki Selçuklu ve Osmanlı Dönemi'nin taş yapılarında da sürdüğü İmaret Medresesi cümle kapısı³⁵ ve Tekelioglu Mehmet Paşa Camii minaresinin giriş

²⁸ Krş. yuk. dn. 13'de anılan Kanytella, Qalp Lauza ve Aperlai örnekleri.

²⁹ Pompei ve Ostia: Herbig, age. 239 vd. Res. 50. 67 üst. Olba-Uzuncaburç: Dura Europos; Th. D. Boyd, The Arch and the Vault in Greek Architecture (Diss. Indiana University 1976) 76 Lev. 29, 3; Dornisch, age. 123 Kat.-No: 72 Lev. 16b. Hierapolis: Yıldız, age. 193 vdd. Res. 1 vdd.

³⁰ Sahne binasının dış cephesinde, kilit taşı blok dizileri, sığ bir açıklık ve basık bir kemer (von Lanckoroński, age. Lev. XXII vd.) ile yakın bir uygulama izlenebilmiştir. Buradaki uygulamada blok dizileri üst üste olup, açıklık kemer altında yer almaktadır. Açıklık üzerindeki kilit taşı sistemini basık bir kemer şeklindeki diğer bir uygulaması, Sillyon'daki hamam yapısında da karşısına çıkmaktadır.

³¹ Kilit taşılı blok dizisinin herhangi açıklık olmaksızın doğrudan monolith bir lento üzerine oturduğu örnekler de vardır: D. de Bernardi Ferrero, Teatri Classici in Asia Minor II (1969) 19 Res. 16 (Termessos); Restle, age. 34 vdd. Res. 39 (Çardakköy) 48 vdd. Res. 80 (Bozlu); A. Machtschek - M. Schwarz, Forschungen in Selge. TAM 9 (1981) 38 Res. 14 Lev. II, 1-2; Adam, age. 129 vdd. Res. 83 vdd. Lev. 165 vdd. (Kyndra); Durugönül, age. 21 Res. 8 Lev. 3, 1 (İmamlı) Lev. 5,1 (Güçük) 30 Res. 14 Lev. 9, 1 (Çatiören) 55 vd. Res. 31. 35 (Boyan) 66 vd. Res. 41 Lev. 37, 1 (Gömeç) Lev. 44, 2 (Akkum); Hellenkemper - Hild, age. Res. 125 (Hisarlık).

³² von Lanckoroński, age. Res. 14 Lev. 9'daki çizimlerde verilmeyen bu detay için bkz.: Ş. Alp, Antalya'da Bir Anıt Mezar: Hıdırlık Kulesi. Arkeolojisi, Röleve, Restorasyon ve Restitüsyon Projesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Antalya 2005) Bölüm III.1.5.2 Lev. 20. 51. 54. 62. 65. 84. Yapının birçok bölümünde depremler nedeniyle izlenen ayrılmalar tonoz üzerindeki kilit taşını da etkilemiş, orijinal konumunda alt yüzünde bir aralık içeren blok aşağı kayarak tonozun kilit taşını kısmen tahrif etmiştir.

³³ Bizans ve Osmanlı dönemlerinde kutsal alan olarak şekillenen ve bu dönemlerde Panagia Kilisesi, Korkut Camii, Cumanın Camii olarak anılan alan hakkında genel olarak bkz.: G. Kaymak, Die Cumanin Camii in Antalya: Ihre Baugeschichte und ihre byzantinischen Ursprünge. Bauaufnahme - Bauforschung - Denkmalpflege (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Viyana 1997).

³⁴ Benzerlerine Perge ve Aspendos'ta rastladığımız bu düzenlemenin bir benzeri, yapıya batıdan girişi sağlayan ve antik kapı elemanlarının kullanıldığı kapı lentosu ve üzerindeki verev yan yüzlerle sahip monolit bir blok arasındaki boşluk ile izlenebilmiştir.

³⁵ L. Yılmaz, Antalya. Bir Ortaçağ Türk Şehrinin Mimarlık Mirası ve Şehir Dokusunun Gelişimi (16. Yüzyılın Sonuna Kadar) (2002) 47 vdd. Res. 158. Kaleiçi dışında olup pencere lentoları üzerinde sadece kilit taşılı bir sistemin bulunduğu bir yapı da, Kızıltoprak Mahallesi Çaylı Sokak'ta yer alan M. 1232-1233 tarihli Şeyh Şüca Türbesi'dir: Yılmaz, age. 35 vdd. Res. 103.

kapısı ile saptanabilmektedir. Giriş açıklığı kemer ile kapatılan İmaret Medresesi cümle kapısının yazıt boşluğu üzerindeki taş hatılın merkezine uygulanacak yük, kilit taşı altında boşluk bırakılan bir taş dizisi ile ortadan kaldırılmıştır (Res. 12). Kaleiçi'nin kuzeybatı girişinde bulunan Tekelioğlu Mehmet Paşa Camii minare pabucundaki girişin alta kemer kavşısı ile biçimlendirilen monolith lentoşu üzerinde ise sıg bir açıklık bırakılmış, bu açıklık üzerine bir kilit taşı yerleştirilmiştir (Res. 13).

Yukarıda sözü edilen örneklerin daha geniş bir coğrafyaya yayılacak kapsamlı bir araştırma ile artacağı şüphesizdir. İrdelenen geniş zaman dilimi içinde karşılaştığımız ve aynı yapı malzemesinin kullanıldığı tüm açıklıklarda uygulanmamış olan bu sistemin Antalya kent merkezinde ve yakınlarındaki antik kentlerde oldukça yoğun kullanılması dikkat çekicidir. Diğer bir önemli nokta ise, Kaleiçi'nde yakın geçmişe kadar taşınan bu teknik özelligin en azından Erken Roma Dönemi'ndeki varlığının "Hıdırlık Kulesi" ile saptanmasıdır. En azından; çünkü, bu yapısal geleneğin günümüz Kaleiçi'ni kapsayan antik yerleşimin anıtsal yapılar ile donatıldığı Hellenistik Dönem'deki kentleşme sürecine uzanan izini sürmek ne yazık ki artık olanaksız görünmektedir. Ancak, çalışmada ele alınan konak kapısı ve pencereleri ile sınırlı kalmayıp Kaleiçi (Res. 14³⁶, 15³⁷) ve "Kalediği"ndaki (Res. 16)³⁸ çağdaşı diğer bazı yapılarda³⁹ da karşımıza çıkan bu geleneğin kentin daha önceki her kültür evresinde belirgin bir oranda tercih edildiğini Roma Dönemi'ne kadar geri izlemek olası olmuştur.

³⁶ Kaleiçi Zafer Sokak'ta dar bir cephede bir kapı ve iki pencereye sahip yapı, kapı kemerinin kilit taşındaki yazıtına göre 1910 yılında inşa edilmiştir.

³⁷ Yenikapı Sokak yönündeki ana cephesinde Kaleiçi'ndeki çağdaşı yapılar arasında en özenli taş işçiliği gösteren 1911 inşa tarihli yapının iki kapısı da aynı boyut ve teknikte yapılmışlardır.

³⁸ 1912 tarihli yapı, Kaleiçi'nin dış kıyısında, Haşim İşcan Mahallesi 1295. Sokak'ta yer almaktadır. Cephesinde iki kapı ve 3 pencereye sahiptir. Aynı özellikler Atatürk Caddesi No: 41'de adresli yapıda da görülmektedir.

³⁹ Oluşumlarında aynı malzeme ve teknigin kullanıldığı bu yapılardaki açıklıklar yatay bir lento yerine farklı olarak kemerli bir şekilde kapatılmıştır. Kemer ve üzerindeki blok dizisine uygulanacak ağırlık, uzun-sığ bir aralık ve bunun üzerindeki kilit taşılı blok dizisi ile ortadan kaldırılmıştır.

Abstract

An Observation on the Technical Continuity of Stone Architecture in Kaleiçi, Antalya

Although Antalya may display traces of some of her cultural past, she is one of the cities that have lost most of that past. Earthquakes and time are among the natural factors, but certainly the biggest of them all is the cultures that have settled in the city uninterruptedly and been shaped under different religious beliefs. Each of the many social cultural concepts that formed in the course of this process was either denied or altered by the succeeding one and thus many of such concepts disappeared. In this process, concepts regarding construction materials, motifs, forms and techniques, which are not part of the social and modifiable culture, have survived to the present.

Although it is not possible to identify the constructional past of Antalya to a great extent, careful observations and scientific studies on Kaleiçi, the focal point of the settlement and environs, will shed some light on this darkness. Our study has developed in this direction and concentrated on an important detail on the façade of a 19th century *Rum* mansion on Kocatepe Street today but which faced a small square known as Kuyu Önü originally.

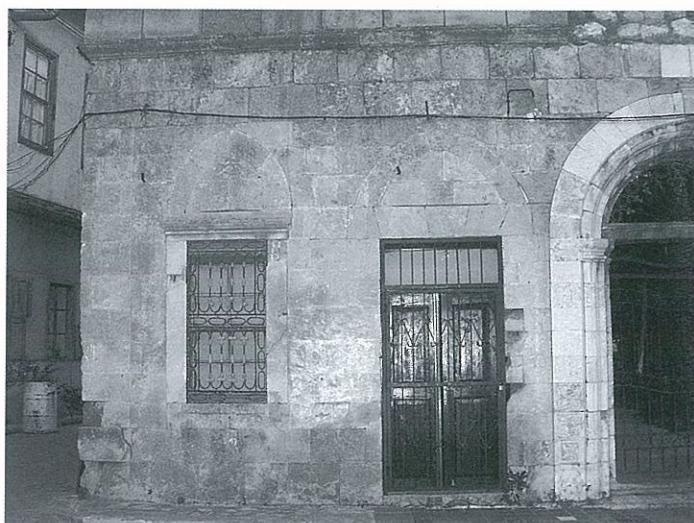
The building studied here does not have the modern reinforced concrete construction or the traditional timber skeleton architecture; the juxtaposition of clamps and dowels in the walls, the facing blocks on the façade and particularly the characteristics of its doors and windows on both façades indicate that some structural, decorative, technical and static elements arising from construction materials of Antiquity were transferred until the beginning of the 20th century. The relieving systems observed above a door on the main façade are worth noting for its wide use in the ancient city centre of Antalya and nearby ancient cities. What is even more important is that this technical property has been used in Kaleiçi until recently and its presence has also been attested on Hıdırlık Tower which was built in the Early Roman period. This technical detail continued in use during the Byzantine, Seljuq and Ottoman periods as seen on Kesik Minare, İmaret Madrasa and Tekelioglu Mehmet Pasha Mosque, and it is not limited to the door and windows of the mansion studied here but rather was preferred to a certain extent on some other 19th and 20th century buildings both inside and outside the Kaleiçi, thus extending through every cultural phase of the city.

Res. 1
Kaleiçi Konak.
Batı Cephe
(M. İncebacak-AKMED)

Res. 2
Kaleiçi Konak.
Kuzey Cephe.

Res. 3
Kaleiçi Konak.
Batı Cephe Detaylı.

Res. 4
Kaleiçi Konak.
Kuzey Cephe.
Kapı Üstü.

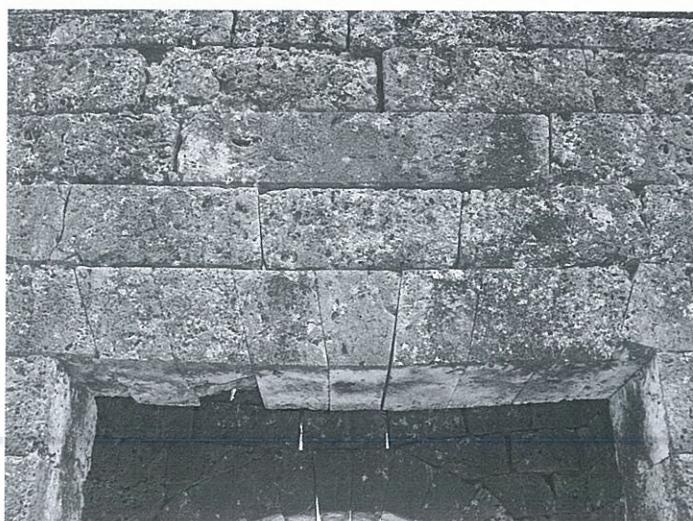
Res. 5
Perge.
Cornutus Palaestrası.

Res. 6
Perge.
Güney Hamamı.

Res. 7
Perge. Stadion.

Res. 8
Sillyon.
Hellenistik Kule.

Res. 9
Lyrbe. Hamam.

Res. 10
Antalya.
“Hıdırlık Kulesi”
(Alp 2005, Res. 20,1)

Res. 11
Antalya.
“Kesik Minare”.

Res. 12
Antalya.
İmaret Medresesi.

Res. 13 Antalya. Tekelioglu Mehmet Paşa Camii Minaresi Giriş Kapısı.

Res. 14 Antalya. Kaleiçi. Dükkan.

Res. 15
Antalya. Kaleiçi. Dükkan.

Res. 16
Antalya. Haşim İşcan Mah. Konut.